

MONOGRAPH
SCIENTIFIC RESEARCH
IN MODERN CONDITIONS
OF INSTABILITY '2023

Book 24
PART 2

SWorld

Germany

Moskvych L.M., Kuznetsova I., Mandych O., Hordieieva I.O., Dankeieva O. et al.

**WISSENSCHAFTLICHE FORSCHUNG UNTER
MODERNEN BEDINGUNGEN DER INSTABILITÄT**
WIRTSCHAFT UND HANDEL, MANAGEMENT UND MARKETING, TOURISMUS UND
FREIZEIT, RECHTS- UND POLITIKWISSENSCHAFTEN
*SCIENTIFIC RESEARCH IN MODERN CONDITIONS
OF INSTABILITY*

ECONOMICS AND TRADE, MANAGEMENT AND MARKETING,
TOURISM AND RECREATION, LEGAL AND POLITICAL SCIENCES

Monographic series «European Science»

Book 24. Part 2.

*In internationalen wissenschaftlich-geometrischen Datenbanken enthalten
Included in International scientometric databases*

MONOGRAPHIE

MONOGRAPH

*ScientificWorld-Net Akhat AV
Karlsruhe 2023*

Authors:

Popova H.Y. (1), Myronchuk Z.P. (2), Tsitska N.E. (2), Andrushko R.P. (2),
Maletska O.I. (2), Kolach S.M. (2), Hordieieva I.O. (3), Dankeieva O. (4),
Kuznetsova I. (5), Balabash O. (5), Mandych O. (6), Mykytas A. (6),
Girzheva O. (6), Ryzhikova N. (6)

Reviewers:

Strashynska Larysa, D.Sc., Professor, National University of Food Technologies (4)
Kopteva Tetiana, Dr., Prof., National Technical University "Kharkiv Polytechnic University"(6)
Romaniuk Iryna, Dr., Assoc. Prof., Kryvyi Rih State Pedagogical University (6)

Wissenschaftliche Forschung unter modernen Bedingungen der Instabilität: Wirtschaft und Handel, Management und Marketing, Tourismus und Freizeit, Rechts- und Politikwissenschaften. Monografische Reihe «Europäische Wissenschaft». Buch 24. Teil 2. 2023.

Scientific research in modern conditions of instability: Economics and trade, Management and marketing, Tourism and recreation, Legal and political sciences. Monographic series «European Science». Book 24. Part 2. 2023.

ISBN 978-3-98924-007-0

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-24-02

Published by:

ScientificWorld-NetAkhatAV

Lußstr. 13

76227 Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org

site: <https://desymp.promonograph.org>

Copyright © Authors, 2023

Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2023

ÜBER DIE AUTOREN / ABOUT THE AUTHORS

1. *Popova Hanna Yuriivna*, Candidate of Economic Sciences, associate professor, Donbas National Academy of Civil Engineering and Architecture - *Chapter 1*
2. *Myronchuk Zoriana Petrivna*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lviv National University of Environmental Management - *Chapter 2 (co-authored)*
3. *Tsitska Nadia Evgenivna*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lviv National University of Environmental Management - *Chapter 2 (co-authored)*
4. *Andrushko Ruslana Petrivna*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lviv National University of Environmental Management - *Chapter 2 (co-authored)*
5. *Maletska Olga Ivanivna*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lviv National University of Environmental Management - *Chapter 2 (co-authored)*
6. *Kolach Svitlana Myhailivna*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Lviv National University of Environmental Management - *Chapter 2 (co-authored)*
7. *Hordieieva Inna Oleksandrivna*, Candidate of Technical Sciences, Associate Professor, Ukrainian State University of Science and Technologies - *Chapter 3*
8. *Dankeieva Oksana*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, National University of Food Technologies - *Chapter 4*
9. *Kuznetsova Inna*, Doctor of Economic Sciences, Professor, Odessa National Economic University - *Chapter 5 (co-authored)*
10. *Balabash Olga*, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Odessa National Economic University - *Chapter 5 (co-authored)*
11. *Mandysh Oleksandra*, Doctor of Economic Sciences, Professor, State Biotechnological University - *Chapter 6 (co-authored)*
12. *Mykytas Arkadii*, Doctor of Economic Sciences, Professor, State Biotechnological University - *Chapter 6 (co-authored)*
13. *Girzheva Olga*, Doctor of Economic Sciences, Professor, State Biotechnological University - *Chapter 6 (co-authored)*
14. *Ryzhikova Natalia*, Doctor of Economic Sciences, Professor, State Biotechnological University - *Chapter 6 (co-authored)*
15. *Aleksieienko-Lemovska Lyudmila Vladislavivna*, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, International European University - *Chapter 7*
16. *Moskvyeh Lidiia Mykolaivna*, Doctor of Legal Sciences, Professor, Yaroslav Mudryi National Law University - *Chapter 8*

Inhalt / Content

CHAPTER 1

INDUSTRY SPECIFICS AND IMPROVEMENT OF THE FUNCTIONING OF MUNICIPAL HEAT SUPPLY ENTERPRISES

Introduction	7
1.1. Sector specifics of the functioning of the utility enterprise of heat supply .	7
1.2. Organizational and economic prerequisites for improving the functioning of utility enterprises of heat supply on the example of the regional utility enterprise "Donetskteplokominergo"	13
1.3. Peculiarities of the work of communal heat supply enterprises in wartime conditions	24
Conclusions	25

CHAPTER 2

THE IMPACT OF ACCOUNTING CONSULTING ON THE EFFICIENCY OF IT-SPHERE ENTERPRISES

Introduction	27
2.1. Analysis of published data and problem setting	27
2.2. The essence of accounting consulting and the market of consulting services and trends in their development	28
Conclusions	33

CHAPTER 3

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT OF INDUSTRY 4.0 IN THE CONDITIONS OF UKRAINE'S MILITARISM

Introduction	35
3.1. Intellectual property in the digital environment of Industry 4.0.....	35
3.2. Global obstacles to the protection of intellectual property rights	39
3.3. Analysis of innovations in the state system of intellectual property protection.....	42
3.4. Specific problems of acquisition and protection of intellectual property rights in the conditions of martial law in Ukraine.....	52
3.5. Copyright in the digital age.....	53
3.6. Balance between copyright protection and access to educational materials in the EU	58
Conclusions	60

CHAPTER 4

SEARCH OF SCENARIOS FOR THE DEVELOPMENT OF FOOD RETAIL IN UKRAINE IN CONDITIONS OF EXTREME UNCERTAINTY

Introduction 62

 4.1. Analysis of food retail in Ukraine during the year of the full-scale invasion 63

 4.2. Analysis of research areas to find development scenarios..... 66

 4.3. Stages of finding scenarios for the development of food retail in Ukraine according to Thomas Saati's method..... 70

Conclusions 88

CHAPTER 5

SCENARIO PLANNING AS A TOOL FOR MONITORING THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENTERPRISES IN THE ENERGY MARKET

Introduction 89

 5.1. Theoretical principles of monitoring the sustainable development of enterprises..... 89

 5.2. Development trends of the world energy market..... 90

 5.3. Scenario planning as a tool for monitoring sustainable development 95

Conclusions 97

CHAPTER 6

MANAGEMENT STRATEGIES FOR COMPANIES IN CONDITIONS OF DEVELOPMENT AND DIGITAL ADAPTATION WITH AI

Introduction 98

 6.1. Digital transformation as a strategic priority 99

 6.2. Management flexibility and agility 100

 6.3. Data analysis and Artificial Intelligence..... 101

 6.4. Strategic management for a business process: Artificial Intelligence 102

 6.5. Customer-centric focus strategies 103

Conclusions 104

CHAPTER 7

**ORGANIZATION OF TOURIST AND EXCURSION ACTIVITIES:
RELATIONSHIP OF THE HISTORY OF THE UKRAINIAN STATE AND
CULTURE WITH TOURIST NEEDS AND EXPECTATIONS**

Introduction 106

7.1. Interaction of historical and cultural aspects in the formation and
development of the tourist product 106

7.2. Evolution of the organization of tourist and excursion activities
based on the example of the history of the resort business..... 108

7.3. The role of the history of Ukrainian statehood and culture
in the formation of excursion routes and tourist programs..... 111

Conclusions 113

CHAPTER 8

**MODERNIZATION OF JUSTICE UNDER THE INFLUENCE OF
INNOVATIVE TECHNOLOGIES**

Introduction 115

8.1. Opportunities of AI in justice..... 116

8.2. Experience of countries regarding the use of AI in justice..... 120

8.3. The state of regulatory regulation of the use of AI in justice 122

8.4. Potential risks of using AI in justice 125

8.5. Prospective directions for the use of AI in justice 128

Conclusions 134

References 136

KAPITEL 3 / CHAPTER 3³

PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY IN THE DIGITAL ENVIRONMENT OF INDUSTRY 4.0 IN THE CONDITIONS OF UKRAINE'S MILITARISM

DOI: 10.30890/2709-2313.2023-24-02-022

Вступ

Наразі Україна стрімко рухається до цінностей світової демократичної спільноти розвинених країн. Угода про асоціацію України з ЄС, набуття статусу держави-кандидата до вступу в ЄС дає змогу перейти від партнерства і співробітництва до політичної асоціації та економічної інтеграції.

Інтелектуальна власність (далі – ІВ) є важливою складовою економічної безпеки держави та розвитку. Умови воєнного стану та повоєнної відбудови призводять до значного зростання ризиків порушення прав на ІВ. Це може бути спричинено неповною або незаконною охороною ІВ, порушенням авторських і патентних прав, торговельних знаків, та інших об'єктів ІВ.

Водночас, захист ІВ є важливим для залучення інвестицій, створення конкурентоспроможних технологій, розвитку науки та інновацій. Тому, наразі існує нагальна потреба досліджувати проблеми, пов'язані з захистом ІВ в умовах воєнного стану та повоєнної відбудови, для розробки ефективних механізмів захисту прав на інтелектуальну власність, залучення інвестицій та забезпечення інноваційного розвитку України.

3.1. Інтелектуальна власність у цифровому середовищі Індустрії 4.0

Індустрію 4.0 ототожнюють з прийдешнім новим етапом інтеграції цифрових технологій в виробництво та цифровою трансформацією промислових підприємств. Цифровізація супроводжується прискореним впровадженням діджиталізації, штучного інтелекту, промислового Інтернету речей, аналітикою великих даних, автоматизацією та роботизацією процесів, впровадженням нового покоління роботів, доповненою реальністю тощо, з метою поліпшення ефективності та якості виробництва. До очікуваної синергії компліментарності

³*Authors: Hordieieva Inna Oleksandrivna*

інформаційних та операційних технологій відносять значне прискорення інноваційного розвитку і суттєві зміни бізнес-моделей.

Цифрові технології безперечно спрощують процес створення, збереження і передачі інформації та роблять його більш доступним. Злиття технологій з різних галузей в одну формують поєднання їх можливостей та переваг, стимулюють взаємодію та обмін інформацією між ними. Цей процес передбачає, що технології, які колись були відокремлені одна від одної, зближуються та об'єднуються, створюючи нові можливості та ринки. Попередньо відокремлені технології стають більш інтегрованими та злитими, що відкриває нові можливості виробництва, розробки продуктів та послуг.

Нові умови цифровізації глобального інформаційного простору створюють і нові виклики для набуття, охорони та захисту прав ІВ в умовах масштабної технологічної конвергенції та цифрової трансформації. Умови Індустрії 4.0 потребують запровадження нових та зміни існуючих підходів до захисту прав ІВ. А отже, постає питання захисту ІВ у цифровому середовищі. Це актуалізує важливість і доцільність теоретико-практичних досліджень окресленого питання та вимагає своєчасного впровадження регуляторної політики на законодавчому рівні.

Із запровадженням воєнного стану в Україні виникла низка специфічних проблем із охороною прав ІВ. З одного боку, війна спричиняє порушення прав ІВ через несанкціоноване використання технологій та інновацій військовими противниками. З іншого боку, війна впливає на спроможність держави забезпечувати захист ІВ своїх громадян та підприємств через перенапруження ресурсів і обмеження у доступі до належних правових процедур.

Проблематика цього питання одержує все більшого значення в специфічних умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної трансформації України. Загалом, в умовах військової агресії та подальшого повоєнного відновлення та відбудови країни, набуття, дотримання, охорона та захист прав ІВ постає складним та актуальним завданням.

Технологічна конвергенція може відбуватися на різних рівнях: між окремими технологіями, між галузями, між регіонами та країнами. Вона є ключовим фактором інноваційного розвитку запровадження нових форм підприємницької діяльності внаслідок розвитку технологій та знаходження найбільш ефективних шляхів їх комерційного застосування, що дозволяє визначити актуальність дослідження зазначеного питання. Отже, узагальнюючи,

набуття та охорону прав ІВ у цифровому середовищі Індустрії 4.0 в умовах мілітарності України, можна представити схематично (рис. 1).

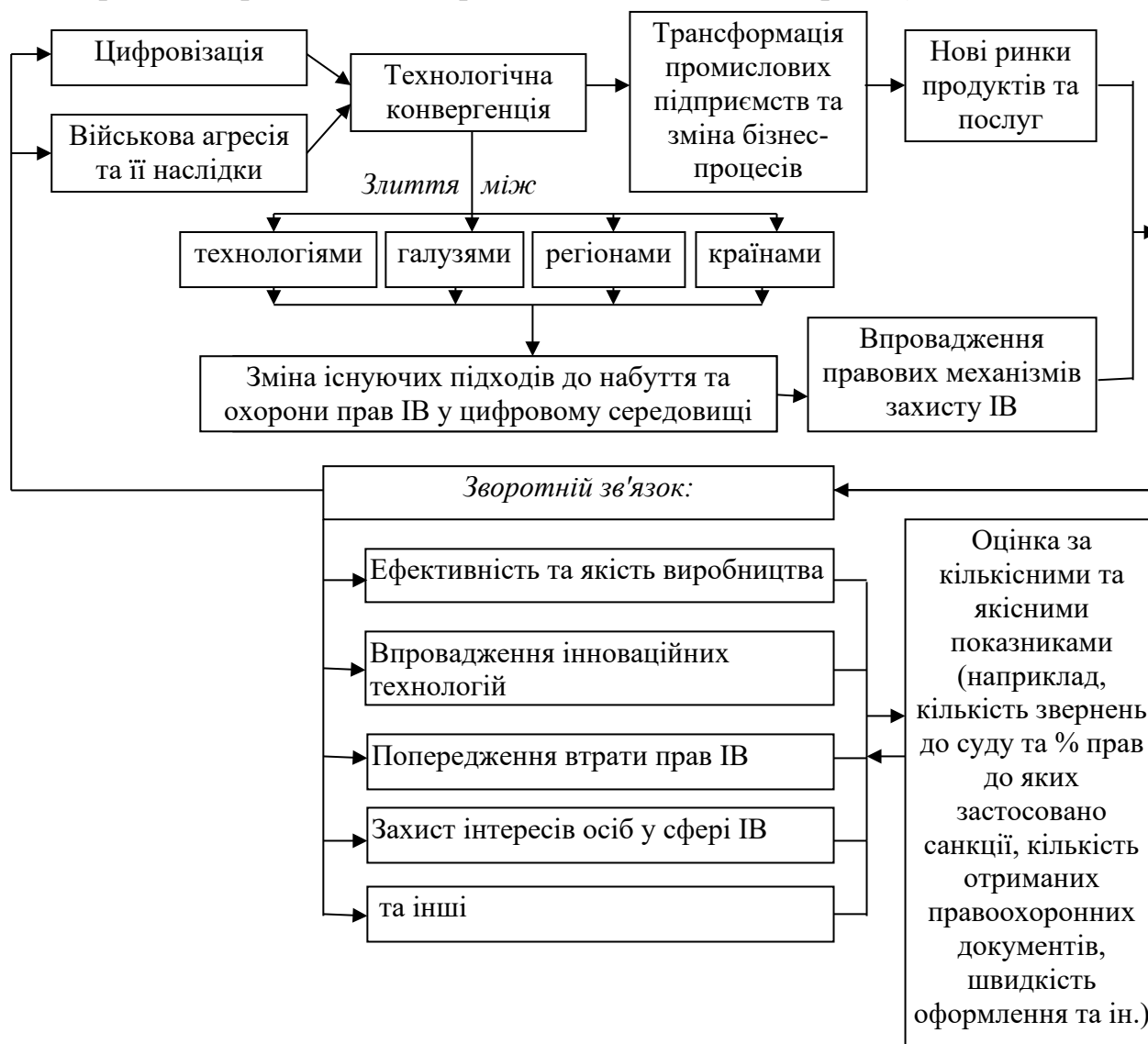

Рисунок 1 - Схема набуття та охорони прав ІВ у цифровому середовищі Індустрії 4.0 в умовах воєнного стану та майбутньої повоєнної розбудови України (авторська розробка)

Надзвичайно важливо створити правові механізми захисту інтересів осіб у сфері ІВ, не допустити втрати прав ІВ у період дії воєнного стану. Створення сприятливих умов для інноваційної діяльності та захисту прав на ІВ - важливе завдання для України. Підвищення конкурентоспроможності економіки, розвиток інноваційних технологій, позитивно впливає на інвестиційний клімат і робить державу привабливішою для інвесторів та бізнесу.

Для системного аналізу зазначеної проблеми захисту прав ІВ в цифровому суспільстві Індустрії 4.0 потрібно врахувати фактори впливу, що формуються

виходячи із проблем. Можна виділити чотири основних проблемних поля впливу на набуття, охорону та захист прав ІВ (рис. 2):

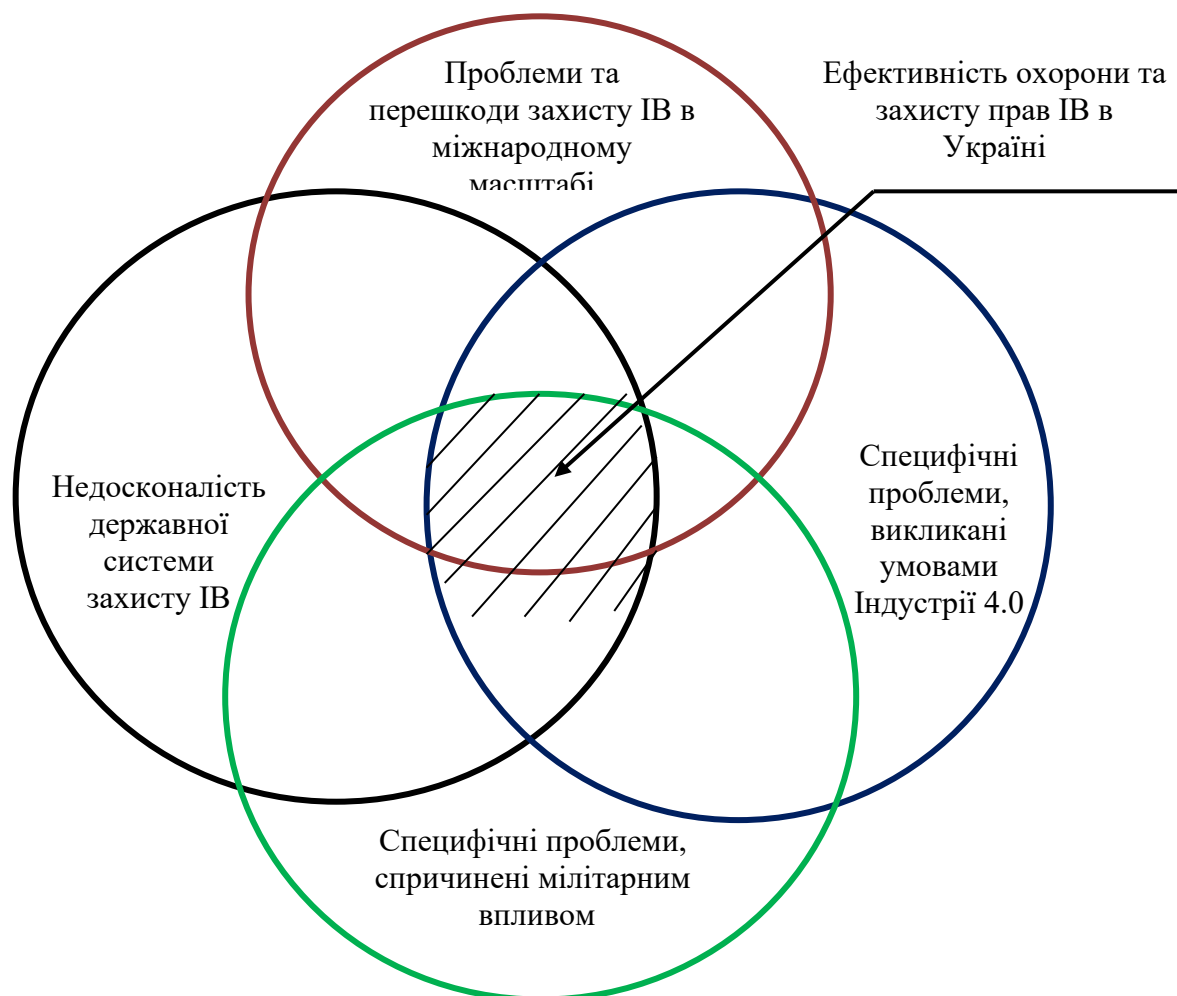

Рисунок 2 - Проблемні поля впливу на набуття, охорону та захист прав інтелектуальної власності (авторська розробка)

1. Загальносвітові проблеми захисту прав ІВ.
2. Недосконалість державної системи захисту ІВ, невирішені проблеми в українському законодавстві, існуючі тривалий час в системі захисту прав ІВ.
3. Специфічні проблеми та перешкоди, викликані умовами Індустрії 4.0.
4. Специфічні проблеми, викликані та спричинені військовою агресією, її наслідками, мілітарним впливом.

Розвиток цифрових технологій, Інтернету та соціальних мереж призводить до нових форм порушення прав ІВ, таких як несанкціоноване поширення матеріалів, крадіжка даних та хакерські атаки.

Отже, для системного аналізу проблеми захисту прав ІВ в цифровому суспільстві Індустрії 4.0 важливо враховувати формуючі фактори впливу, що

охоплюють загальносвітові проблеми захисту прав ІВ, недосконалість державної системи захисту, специфічні проблеми, пов'язані з умовами Індустрії 4.0, а також специфічні проблеми, породжені військовою агресією та мілітарним впливом, які потребують подальшого дослідження.

3.2. Загальносвітові перешкоди захисту прав інтелектуальної власності

Процеси зближення інституційних рамок у світовій економіці, зростання значення знань, технологій, а також спрощення доступу до інформації та її поширеності, актуалізували питання захисту ІВ і цієї дослідницької галузі [1, 2]. В міжнародному вимірі звичайно існують спільні перешкоди ефективного захисту ІВ, що пов'язані з глобальними проблемами охорони ІВ. Ці перешкоди безпосередньо впливають і на кожну державу окремо: її економіку, технологічний розвиток, торгівлю, тощо.

Наразі виділяють дві основні категорії ІВ: «авторське право і суміжні права» та «патентне право» (право промислової власності) [3]. Вони відрізняються основним чином способом надання виключного права. Права на промислову власність надаються компетентним органом, підлягають внесенню до реєстру, а обсяг захисту визначається в документах, поданих до органу. У випадку авторського права і суміжних прав, надання виключного права не потребує жодних формальностей, а право фактично виникає одночасно в усіх країнах світу. В Україні, звичайно, можна отримати правоохоронні документи і на авторське право, звернувшись до державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ) [2].

В міжнародному масштабі питання, пов'язані з ІВ, не кодифіковані та не зібрані в єдиному правовому акті. Як наслідок, на державному рівні в різних країнах вони можуть бути захищені різними законами або взагалі не захищені у деяких державах [2]. Закон про ІВ є виключним правом, а це означає, що має територіальний характер. Ця особливість ІВ додатково перешкоджає спробам порівняти системи захисту ІВ та їх ефективність у міжнародному вимірі [2].

На ефективність захисту ІВ впливають, як державні законодавчі акти, так і регіональні угоди та міжнародні конвенції [2]. До основних міжнародних конвенцій відносяться: Паризька конвенція 1883 р., переглянута Паризька конвенція, Бернська конвенція 1886 р., переглянута Бернська конвенція,

переглянута Стокгольмська конвенція 1967 р., переглянута Паризька конвенція 1971 р., створення WIPO (Всесвітньої організації інтелектуальної власності), як спеціалізованої установи ООН, Генеральна угода про Мита та торгівлю (ГАТТ), Угоди TRIPS, Пост-TRIPS Угоди, Угоди АТКТ (доступ до даних про знання) та Угода АСТА (Торговельна угода про боротьбу з контрафакцією).

Необхідно підкреслити, що з точки зору сучасної форми захисту ІВ, найбільш важливою вважається Угода TRIPS, яка є одним з додатків до Угоди про створення Всесвітньої організації торгівлі (ВОТ), підписаної 15 квітня 1994 року. Це перший повний набір принципів, що стосуються захисту ІВ. Згідно з цією угодою вимагається, щоб кожен діючий чи майбутній член ВОТ, прийняв і здійснював мінімальні стандарти захисту ІВ. Україна від 16 травня 2008 року є 152-м повноправним членом ВОТ. TRIPS регулює захист в усіх областях ІВ, проте через різноманітність областей, що підлягають захисту, припускається, що патентні права є барометром системи захисту прав ІВ [2].

З точки зору вимірювання захисту ІВ, введення мінімальних стандартів, призводить до додаткових проблем та перешкод, пов'язаних з міжнародними порівняннями. Деякі країни виконують тільки мінімальні вимоги, тоді як правові норми, що діють в інших державах, можуть бути більш обмежувальними. Порівняння рівня та якості захисту ІВ в такій ситуації стає значно складнішим. Методологічні побоювання викликає порівняльний аналіз захисту відповідно до різних принципів, які діють у різних країнах.

На відміну від мінімальних стандартів, уніфіковані стандарти впроваджують систему документації, що створена за єдиними вимогами [4]. Проте існування положень недостатнє для забезпечення захисту відповідної категорії. Він ефективний лише тоді, коли закони про захист ІВ належним чином оформлені та відповідно розміщені в державному правопорядку та де це можливо забезпечено їх ефективне і швидке виконання [2].

Іншою, безперечно загальносвітовою глобальною проблемою, вирішення якої з кожним роком набуває все більшого значення, є явище контрафакту і піратства [5]. Тематика захисту економік від так званого «сірого бізнесу», контрафактної та піратської продукції залишається актуальною останні два десятиліття в загальносвітовому контексті і становлять серйозну загрозу для захисту прав ІВ [5]. Передумовами прогресування цих явищ є стрімкий розвиток платформ електронної комерції. Розмита регламентація відносин у сфері охорони та захисту прав ІВ в інтернет-середовищі активізує поширення

піратства та розповсюдження нелегальних копій ІВ [5]. А сам процес захисту у цифровому просторі складний та достатньо не ефективний.

У звітах Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) і Відомства з інтелектуальної власності ЄС (EUIPO) зазначається, що втрати від торгівлі контрафактними та піратськими товарами у світі по різних роках склали: в 2019 році – 464 млрд. доларів (2,5% світової торгівлі) [6, с. 8]; в 2016 році – 509 млрд. доларів (3,3% світової торгівлі) [6, с. 8]; в 2013 році – 461 млрд. доларів (2,5% світової торгівлі) [6, с. 8]; у 2007 році – 250 млрд. доларів (майже 2% світової торгівлі) [7], у 2006 році більш ніж 200 млрд. доларів [7].

Як зазначається у звіті [6, с. 8], обсяг торгівлі підробками залишився значним, а втрати у порівнянні близькі до ВВП країн з розвинутою економікою, таких як Австрія чи Бельгія. Зокрема, одна реалізована контрафактна одиниця товару витісняє з ринку як мінімум одну одиницю легальної продукції [8].

Наведена статистика базується лише на глобальних митних вилученнях і не включає контрафактні товари, які не були вилучені або втрати через інтернет-торгівлю. Ці цифри підтверджують негативну динаміку зростання обсягу торгівлі контрафактними та піратськими товарами [5].

За останнє десятиліття суми втрат практично не змінилися, а, отже, незаконна торгівля підробками залишається серйозною проблемою для сучасних, відкритих і глобалізованих економік [5]. Важливим у зростанні цих цифр є і те, що воно відбулося під час уповільнення загальної світової торгівлі.

За даними Global Brand Counterfeiting Report, витрати на боротьбу з контрафактними товарами в світі зросли з 98 мільярдів доларів у 2013 році до 1,13 трильйони доларів у 2020 році. Це свідчить про те, що проблема контрафакту та піратства є серйозною не тільки для України, а і для світу.

У огляді Торгового представництва США (USTR) відомих ринків контрафакту та піратства за 2020 рік, відзначена і Україна та її ринок 7-й кілометр, що на околиці міста Одеси [9, с. 46].

Як зазначається у звіті Ринок 7-й кілометр є одним з найбільших оптово-роздрібних ринків Європи та має важливий внесок у місцеву економіку. Проте, продавцям на цьому ринку доручають продавати великі обсяги підроблених товарів з Китаю та інших країн Азії [9, с. 46]. У звіті також зазначено, що оглядачами USTR не зафіксовано повідомлень про примусову діяльність з боку української влади, але і мір щодо боротьби з контрафактом теж не зафіксовано

[5]. Отже, оглядачами USTR зроблено висновок, що продавці продовжують безкарно займатися продажем контрафакту [9, с. 46].

Слід зазначити, що поширення контрафактної та піратської продукції завдає шкоди правласникам об'єктів ІВ, виробникам та продавцям оригінальних товарів, які несуть не тільки фінансові збитки, а потерпають від втрати їх репутації виробників. Страждають і національні інтереси, оскільки дане явище веде не тільки до втрати країною інвестиційної привабливості, а, також, і до втрати бюджетних надходжень та робочих місць, що у свою чергу підриває стабільність економічного розвитку.

Поширення контрафактної продукції, порушення прав ІВ безумовно потребують впровадження заходів з розкриття і припинення цих порушень, зміцнення відповідальності та запровадження механізмів боротьби з піратством та нелегальними копіями [5]. Для успішного вирішення цих питань необхідно поєднати зусилля держави, наукових установ, бізнесу та громадськості, створити сприятливі умови для інноваційної діяльності та підтримки ІВ [5].

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що загальносвітові проблеми та перешкоди захисту прав ІВ включають піратство та нелегальне копіювання, контрафактні товари, технологічні виклики, складність правового регулювання та недостатню свідомість та освіченість. Ці проблеми порушують права власників ІВ, створюють економічні втрати, підривають інноваційний потенціал та можуть поставити під загрозу безпеку та здоров'я споживачів. Для ефективного захисту прав ІВ потрібна спільна міжнародна співпраця, посилення правових механізмів, застосування технологічних інновацій та підвищення свідомості про важливість ІВ. Тільки через ці зусилля можна забезпечити справедливую компенсацію за інтелектуальні твори, сприяти інноваційному розвитку та захистити права творців та власників ІВ.

3.3. Аналіз нововведень в державній системі захисту інтелектуальної власності

На початку 2023 року вступив в дію Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX [10] (далі – Новий закон). Попередній Закон України, як спадок радянського законодавства, був прийнятий ще у 1993 році [11] та зазнав більше 15 поправок (далі – Старий закон). А, отже, нагально потребував

приведення норм у відповідність до сучасних викликів.

Нововведення в Новому законі є доволі актуальними, довгоочікуваними, проте викликають певні труднощі в розумінні та застосуванні, що зумовлює актуальність дослідження [12, 13]. Новий закон є важливим довгоочікуваним нововведенням, покликаним гармонізувати законодавство та знизити обсяг прогалин під час вирішення спорів і, в конкретному випадку, порушення авторського права та суміжних прав, як на державному, так і міжнародному рівнях. Однозначно це важливий крок імплементації державного законодавства на шляху до гармонізації із законодавством розвинених країн.

У Новому законі введено критично нові поняття, нові структури, а отже, існує нагальна потреба в аналізі нововведень із захисту авторського права та суміжних прав. При аналізі важливо враховувати і те, що характерною рисою розробки та запровадження будь-яких законодавчих актів є реагування держави на виклики у суспільстві із затримкою. Законодавець в більшості випадків доганяє суспільні тенденції та не встигає за ними.

Порівнюючи Новий закон [10] із його попередником [11], можна виділити наступні нововведення [12, 13] (рис. 3):

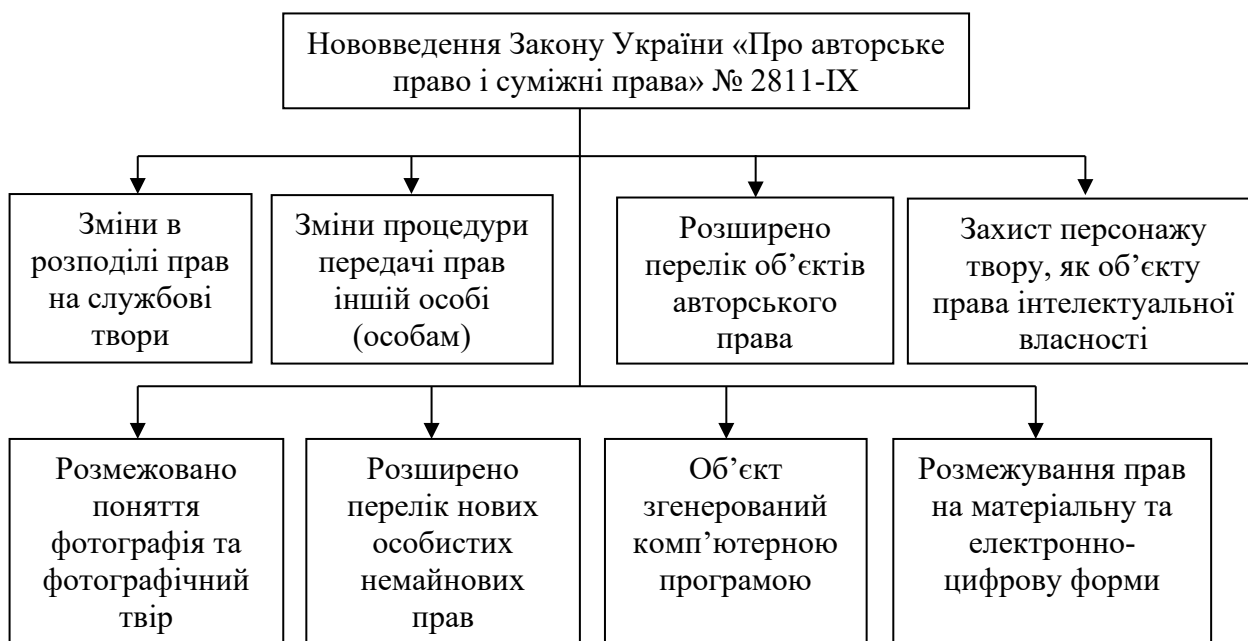

Рисунок 3 - Схема узагальнення нововведень Закону України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 року (авторська розробка)

1. *Зміни в розподілі прав на службові твори.*

Набуття, розподіл, охорона та захист авторських прав на службові твори є

важливою частиною ІВ. Забезпечення прав відповідно до законодавства є корисним як для організацій, які створюють службові твори, так і для авторів, які мають право на відповідну винагороду за свою творчість.

Питання розподілу прав на службові твори багато разів підіймалося. Тривалий час в державному законодавстві з цих питань перегукувалися і конкурували Цивільний кодекс України і Закон про авторське право і суміжні права. Це довгий час створювало правову колізію щодо службових творів [14]. При чому розбіжності у трактуваннях стосувалися у Старому законі не лише того, що дозволено використовувати без дозволу автора, а що недозволено, а й спричиняло між авторами та користувачами спори.

Новий закон уточнює права і обов'язки авторів службових творів та їх роботодавців. Зокрема, визначено обсяг та умови їх використання, права на відшкодування витрат на створення та розповсюдження службових творів. Крім того, він уточнює вимоги до договорів про відчуження прав на твори: вимагає наявності письмової форми та зазначення обсягу і терміну відчуження прав. Передача авторських прав тепер може здійснюватись, як повністю, так і частково, з урахуванням визначення предмету передачі прав відповідно до вимог Закону. Важливим доповненням є визначення процедури вирішення спорів щодо захисту авторських прав на службові твори: порядок звернення до суду, розміру компенсації, вирішення спорів позасудовим шляхом [12].

Але додаткового роз'яснення потребують питання про застосування цих правил в різних ситуаціях. Наприклад, у разі визначення прав на твір, який був створений не в рамках трудових відносин, але з використанням матеріалів, які належать роботодавцю [12]. Як інший приклад, можна навести, виникнення непорозумінь із визначення прав на твір, який створений спільними зусиллями декількох авторів з використанням програмного забезпечення. Тут важливо зрозуміти, які саме права на твір належать кожному з авторів, як їх можна відчужувати та, як буде здійснюватися поділ доходів від використання твору.

Новий же закон відносно чітко регулює права на службові твори. Закон передбачає, що саме майнові права на авторські твори, створені під час виконання творцем службових обов'язків, належать організації-роботодавцю, за умови, що інше не передбачено угодою між ними. За творцем же залишаються особисті немайнові авторські права на службовий твір.

Законодавець додав пункт, який дозволяє роботодавцю доручити іншій людині завершити незакінчений службовий твір, змінити завершений або

доповнити його: наприклад, ілюстраціями, передмовами чи післямовами [15]. Звісно ж, лише за умови, якщо інше не передбачено у трудовому договорі (контракті) або іншому договорі про майнові права на службовий твір [15].

Однак, нові правила захисту авторських прав на службові твори потребують детального роз'яснення та розробки відповідних інструкцій, які могли б бути доступними для широкої громадськості.

Привертає увагу і те, що законодавець, поставив окремий наголос на тому, що права на службовий твір саме переходять до організації-роботодавця: не «передаються», не «виникають», не «належать», а саме «переходять».

Втім, додаткового роз'яснення, на думку автора, потребують питання щодо обсягу та терміну відчуження прав на твір, а також порядку вирішення спорів між авторами та організаціями-роботодавцями [12]. Потребує також роз'яснення і процедура «переходу» авторських майнових прав на службовий твір, у тому числі потреби в оформленні «акту-переходу» авторських майнових прав на службовий твір, створення детальних інструкцій, тощо.

Законодавець розширив також перелік службових творів, які захищаються авторським правом, включаючи твори, створені за дорученням державних органів або органів місцевого самоврядування, а також твори, створені у зв'язку з виконанням договору про створення твору.

Доречним є і розширення правового захисту авторів службових творів, зокрема, забезпечення їх права на визнання авторства та права на захист від зловживань інших осіб з їхніх творів [12].

Новий закон також визначає, що у разі, якщо твір створювався в співавторстві з іншими творцями, то права на такий твір належать авторам у співвідношенні, визначеному у договорах. Якщо це співвідношення не було визначено у договорі, то права розподіляються між авторами рівномірно.

Вирішення цього питання є безперечно важливим кроком у розв'язанні низки спорів, пов'язаних із визначенням прав на твори, що створені у співавторстві. Втім вимагає додаткового роз'яснення процедура визначення авторства та прав на твір, створений у співавторстві [12].

Новий закон також передбачає, що якщо твір створювався з використанням матеріалів, на які мають авторські права інші особи, то такі особи мають право на відповідну компенсацію або на відсоток від доходу, отриманого від використання твору. Майнові вимоги виникають згідно з умовами відповідного договору або відповідним рішенням суду. В Новому законі також визначені

процедури вирішення спорів щодо захисту авторських прав на службові твори, включаючи встановлення порядку звернення до суду з вимогою визнання прав на твір, встановлення розміру компенсації, а також зобов'язання сторін домовлятися щодо вирішення спорів позасудовим шляхом. Проте, механізм реалізації цієї норми не зовсім зрозумілий і потребує, на думку автора, додаткового роз'яснення [12].

Загалом, нововведення, викладені в новому Законі України Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 року, які стосуються розподілу прав на службові твори актуальні, доречні та ґрунтовно пропрацьовані [12].

Звичайно, що ефективність реалізації Нового закону може залежати від багатьох факторів, таких як виконання закону організаціями, захист прав авторів у судових процедурах, тощо.

2. Зміна процедури передачі прав іншій особі (особам).

Важливим нововведенням в Новому законі є визначення процедури передачі прав іншій юридичній особі в процесі злиття організацій або іншого реструктуризаційного процесу, що наразі є доволі поширеним випадком організаційних змін. В цьому разі права на твір переходять від однієї юридичної особи до іншої. При цьому передача прав на твір здійснюється на умовах та в порядку, передбаченому законодавством про злиття та придбання юридичних осіб. Передача прав може здійснюватись як письмово, так і електронно [10, 13]. Наразі передавати права на твір можна не тільки юридичним особам, але і фізичним особам, якщо це передбачено відповідною угодою. Закон також встановлює, що право на використання твору може передаватись окремо від прав на тиражування та розповсюдження [10, 13].

Новий закон розширив перелік випадків, коли автор не має права передати свої авторські права на твір. Це стосується випадків, коли твір створено на замовлення або, коли автор не має прав розпоряджатися твором [10, 13].

3. Розширено перелік об'єктів авторського права.

До оновленого переліку долучено такі нові об'єкти, як макети шрифтів, музично-світлові шоу, циркові вистави, твори художньо-графічного дизайну, твори художньої ковки [10, 13].

4. Захист персонажу твору, як об'єкту права інтелектуальної власності.

Наразі персонаж, як дійова особа художнього чи літературного твору, отримав свою правову охорону. Творець має ексклюзивне право на використання або заборону використання персонажів твору без його дозволу. Персонаж стає

об'єктом авторського права, якщо його назва (найменування, ім'я тощо) чи графічне зображення є вигаданим, асоціюється лише із вказаним персонажем, він має оригінальний (творчий) характер, є унікальним та існує об'єктивна форма вираження та наявна можливість самостійного використання персонажа від основного твору [10, 13].

5. *Розмежовано поняття фотографія та фотографічний твір.* Законодавець закріпив, що не кожна фотографія є оригінальним твором і відповідно не кожній фотографії надаються права з охорони. Критеріями ідентифікації ознак фотографічного твору виступають: цілісність твору, творчий задум, оригінальність, творчість [10, 13].

6. *Розширено перелік нових особистих немайнових прав.*

Можна виділити два головних аспекти цього нововведення.

По-перше, зміни стосуються назви твору: можна давати назву (заголовок) твору, а можна цей же твір випустити і без них.

По-друге, законотворень на рівні захисту немайнових прав переглянув і надав можливість присвятити твір певній даті, події, місту, військовому підрозділу, тощо. Наразі це актуальне явище для України [10, 13].

7. *Об'єкт згенерований комп'ютерною програмою (далі - штучним інтелектом)* визначено, згідно статті 33 Нового закону, як такий, що є неоригінальний, а, отже, і права з охорони йому не надаються [10, 13]. Зокрема, неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерною програмою, захищаються правом особливого роду (*sui generis*).

Штучний інтелект (ШІ), нещодавно, проте стрімко увійшов у всі сфери діяльності людини по всьому світу, чим викликав жваві дискусії спільноти науковців і практиків в захисті прав ІВ, таких як авторські права, патентні права та права на товарні знаки.

Питання про те, хто має право на авторство: людина чи ШІ, та як розподілити між авторами права власності на твір привертає все більше уваги і викликає все більше спорів.

Законотворець у Новому законі достатньо оперативно вніс відповідні зміни, проте не чіткі, що безперечно викликало багато питань і потребує подальших ґрунтовних роз'яснень. Це нововведення на сьогодні має більше питань, чим відповідей і вимагає детального критичного аналізу.

Дане законодавче нововведення спрямовано більше на виявлення прогалин у сучасному правовому полі і представляє собою подальшу актуалізацію до

розробки пропозицій та рекомендацій для розвитку відповідних правових механізмів, аніж дієвий і зрозумілий механізм в захисті авторського права і суміжних прав. А отже, якщо об'єкт авторського права створено в результаті роботи ШІ, то можуть виникнути складнощі у визначенні авторських прав [18, 20]. Це нововведення в Новому законі добре гармонізовано із Законом про авторське право та суміжні права Європейського Союзу. Відповідно до зазначеного Закону ЄС, автором комп'ютерної програми вважається фізична особа, яка створила програму, а не ШІ (табл. 1).

Таблиця 1 - Критерії відмінності дій людини і штучного інтелекту в захисті об'єктів авторського права та суміжних прав (авторська розробка)

Критерій	Людина	Штучний інтелект
Можливість визнання автором твору	Є автором твору як із використанням ШІ, так і без його застосування	Не може бути визнаний автором твору
Можливість отримання авторських прав	Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення людиною	Наразі не може отримати авторські права
Умови за яких результат діяльності вважатиметься об'єктом авторського права	Створено людиною, у тому числі із використанням ШІ, тобто частково згенерований комп'ютерною програмою або без використання ШІ	Твір створено ШІ самостійно, без прямого втручання людини
Наявність прав з охорони авторського права і суміжних прав	Захищаються Законом України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 01.12.2022 р.	Захищаються правом особливого роду (<i>sui generis</i>). Вважається неоригінальним, а, отже, і права з охорони йому не надаються
Автономність роботи	Автономність у творчому процесі	Керується людиною
Можливості притягнення до відповідальності за порушення авторських прав	Має всі наявні можливості	Не мають здатності самостійно захистити свої права доказуванням авторства
Розподіл прибутку для творців	Має всі наявні можливості	Не мають здатності самостійно претендувати на розподіл прибутку для творців

Згідно статті 4 Паризької конвенції про охорону промислової власності [16], існує загальна презумпція згідно якої винахідником є людина, і незалежно від рівня внеску в концепцію винаходу, а ШІ не є винахідником [17].

Заразом, Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІС) визнає, що ШІ може мати право на авторство творів у випадку, якщо він створив твір

самостійно, без прямого втручання людини [20]. У разі, якщо твір створено людиною, але з використанням ШІ, тобто частково згенерований комп'ютерною програмою, то цей твір буде вважатися об'єктом авторського права, що належить людині. Це положення повністю гармонізовано із статтею 33 Нового закону, який визначає, що «твори, створені фізичними особами з використанням комп'ютерних технологій, не вважаються неоригінальними об'єктами, згенерованими комп'ютерною програмою» [10], а отже цей твір є об'єктом авторського права творця.

Цікавим є також те, що законодавство більшості країн світу дійшло згоди на сьогодні, що, ШІ не може бути визнаний автором твору, і тому не може отримати авторське право. Проте, деякі країни в своєму законодавстві розглядають можливість надання ШІ права на авторство [20].

На сьогоднішній день, більшість країн мають законодавчі акти, які визнають авторські права на твори, тільки створені людьми [22]. І в наслідку постають логічні питання, щодо механізмів визначення частки твору, що належить людині та частки, що належить ШІ, ваги кожного із внесків та подальшого розподілу прибутку для творців.

А отже, виникає потреба в розмежуванні внеску людини і внеску ШІ в концепцію створення об'єкту ІВ, встановленні конкретного стандарту визначення міри внеску людини, щоб об'єкт став «продуктом авторства людини» у разі застосування технологій ШІ.

Якщо ШІ розглядати, як інструмент або помічника, наприклад, для перевірки, пошуку альтернативних рішень, автоматизації, адаптації чи узагальнення рішення, запропонованого людиною, то творчий, винахідницький задум залишається здобутком творця.

Цікавий аналіз і висновки, щодо ролі творчого внеску людини в створення винаходів з використанням ШІ представлено в дослідженні [17]. Автором дослідження [17] ґрунтовно проаналізовано гармонізацію міжнародного законодавства в сфері правової охорони винаходів, висновків професійних асоціацій з захисту ІВ та інших груп дослідників. Отримані висновки [17] можуть бути використані для розмежування внеску в концепцію створення об'єкту ІВ в сфері захисту авторського права та суміжних прав (табл. 2):

Таблиця 2 - Розмежування внеску в концепцію створення об'єкту інтелектуальної власності людини і штучного інтелекту (складено автором на основі джерел [17, 18, 18, 21, 22])

Внесок людини	Внесок штучного інтелекту (генеруючої комп'ютерної програми)
Запускає процес генерації ІІІ	Керується людиною [18]
Інтелектуальний творчий внесок [18, 20], формулювання оригінальної ідеї, творчої концепції [21, 22]	Помічник в проведенні перевірки, автоматизації, класифікації даних, адаптації, створення нових форм образотворчого мистецтва, узагальнення рішення запропонованого людиною [17]
Каталізатор пошуку, виявлення та вирішення проблеми. Визначає винахідницький задум, формулює постановку винахідницької мети та задач	Вирішує тип задач визначених людиною, які зазвичай потребують людської інтелектуальної діяльності, такі як розпізнавання мови, розуміння текстів, аналіз даних та прийняття рішень [20]
Джерело даних для навчання алгоритму ІІІ, введення даних в навчальний алгоритм ІІІ	Потребує часу для навчання та інформації щодо «еталонної правди» [18]
Розроблює та використовує алгоритм для ІІІ	Перед експлуатацією потребує певну кількість еталонних даних для навчання системи [18]
Управляє процесом створення об'єкта інтелектуальної власності, опрацьовує рішення, вносячи корективи до результату, отриманого, у т.ч. ІІІ	Інструмент, який може створювати інтелектуальну власність. Можливість генерувати нові творчі результати: тексти, малюнки, літературні тексти, музику, образи та відео без прямого втручання людини [18]. Можливість виявлення несподіваних потенційних взаємозв'язків, які людина не змогла побачити, здатність оцінити отриманий результат [18].

1. Інтелектуальним внеском людини в створення об'єкта ІВ з використанням ІІІ є формулювання технічної задачі, яка цим об'єктом вирішується. Така людина повинна вважатися автором об'єкту ІВ, створеного з використанням ІІІ, а також людина, яка вибрала з результатів, згенерованих алгоритмом штучного інтелекту, той результат, який відповідає умовам надання правової охорони об'єкту ІВ в Україні.

2. Зазначення ІІІ в матеріалах заявки повинне розглядатися тільки для інформаційних цілей без будь-яких наслідків для прав ІВ, зокрема майнових.

3. Ряд практичних та етичних питань потребує подальшого вивчення та розробки нового законодавства, створення міжнародних стандартів та норм, які визначатимуть правила використання ІІІ в творчій діяльності та встановлюватимуть механізми захисту прав творців та власників ІІІ [20]

питання визнання ІІІ як суб'єкта права.

Розмежування внеску людини і ІІІ в концепцію створення об'єкту ІВ є важливим кроком у вирішенні юридичних, етичних і економічних питань, пов'язаних з визнанням і захистом прав творців та власників ІВ в контексті ІІІ та автоматизованого творчого процесу. З правової точки зору, визначення внеску людини може впливати на авторські права та інші права ІВ, що безперечно потребує розробки спеціальних правових інструментів, а можливо і нового законодавства, яке враховуватиме специфіку цієї технології. Важливо відмітити, що наразі не зрозуміла процедура ідентифікації виконавця створення (генерації) твору [10, 13] та перевірка доброчесності зазначення виконавця твору людиною, що претендує на авторство.

Економічний аспект в розмежуванні внеску людини і ІІІ має значення переважно з економічної перспективи. Визначення прав власності і відшкодування за внесок може стимулювати інновації, допомагати зберегти права власників ІВ та сприяти розвитку інтелектуального потенціалу.

До етичних питань етичні, пов'язаних з визнанням творчої праці та інтелектуального внеску людини-творця відносяться визнання і винагорода за внесок людини, що є важливим аспектом справедливості і визнання людської участі у створенні нових інтелектуальних продуктів.

8. *Розмежування прав на матеріальну та електронно-цифрову форми авторського права і права власності на об'єкт, в якому втілено (зафіксовано) твір.* Наразі право власності на матеріальний та електронний (цифровий) об'єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного. А отже, відчуження матеріального, електронного (цифрового) об'єкта, в якому втілено твір, не означає передання (відчуження) майнових прав на твір і навпаки [10, 13].

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що нові положення Закону № 2811-ІХ забезпечують більш ефективний та комплексний захист авторських прав в Україні, зокрема, шляхом розширення переліку захищених творів, уточнення прав та обов'язків авторів та їхніх роботодавців, а також встановлення процедур вирішення спорів та інших нововведень.

Проте, багато нових положень закону є доволі складними і викликають певні труднощі в розумінні та застосуванні [12]. Для уникнення непорозумінь та хибного застосування нових положень закону буде корисним проведення додаткових консультацій та навчань для стейкхолдерів.

3.4. Специфічні проблеми із набуття та охорони прав інтелектуальної власності в умовах воєнного стану в Україні

В умовах війни важливо бути готовим до швидкого та ефективного розвитку нових технологій та інновацій [23]. Проєкти з розвитку науки та технологій забезпечують Україні перевагу в боротьбі з агресором, розвиток військової техніки та засобів захисту, а також розвиток галузей, які можуть стати ключовими у майбутньому [23].

З початком повномасштабного вторгнення РФ на територію України, Уряд держави дійсно оперативно запровадив законодавчі та нормативно-правові акти, спрямовані на захист прав правовласників охоронних документів на об'єкти права ІВ [24]. Також урядом вжито додаткові заходи, спрямовані на забезпечення, конфіденційність та захист від використання технологій та інновацій військовими противниками. До таких заходів можна віднести: Закон України № 2174-ІХ «Про захист інтересів осіб у сфері інтелектуальної власності під час дії воєнного стану, введеного у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації проти України» від 01.04.2022 р. [25], обмеження доступу до науково-технічної інформації, контроль за експортом стратегічних товарів, а також посилення контролю за захистом прав ІВ.

Запровадження військового стану викликало і ряд специфічних проблем, пов'язаних з набуттям та охороною прав ІВ, таких як [24]:

1. Правові колізії, які унеможливають захист прав на деякі об'єкти прав ІВ. З одного боку, Закон України № 2174-ІХ сприяє підвищенню захисту прав ІВ і держава вжила належних заходів для забезпечення конфіденційності та захисту своїх інноваційних технологій. З іншого боку, мілітарний вплив обмежує права на доступ до науково-технічної інформації та вільного обміну знаннями, а отже гальмує розвиток науки та технологій [24].

У правовій колізії Закону України № 2174-ІХ опинилися заявники на отримання свідоцтв на знаки для товарів і послуг. Так, внаслідок зупинення строків для подання заперечення проти заявки на знак для товарів і послуг жоден із заявників, відомості про заявку якого оприлюднено менше ніж за 3 місяця до оголошення військового стану не зможе отримати свідоцтво на знак для товарів і послуг, про що на офіційному інтернет-представництві Президента України було подано електронну петицію №22/175404-еп [26]. А це, як стверджує ініціатор петиції, більше ніж 13000 заявок поданих лише за 10 місяців 2022 року [26].

Внаслідок неможливості отримання свідоцтва про реєстрацію знака для товарів і послуг, добросовісні заявники, у разі порушення їх прав, позбавлені можливості забороняти іншим особам використовувати знак та захищати свої права в судовому порядку [24].

2. Порушення законодавства в наслідок непередбачуваних обставин, призводять до порушень законодавства з ІВ, зокрема, щодо використання чужої ІВ без дозволу [24].

3. Руйнування інфраструктури (науково-дослідних інститутів, лабораторій та науково-виробничих підприємств) спричиняє втрату або пошкодження важливих документів, обладнання та інформації [24].

4. Крадіжки, розголошення, викрадення конфіденційної інформації, підробка або представлення недостовірної інформації призводить до порушення прав ІВ та ускладнює її захист. Підприємства на окупованих та територіях активних бойових дій, вимушені залишати свої активи без нагляду. Відсутність контролю на цих територіях унеможлиблює та/або ускладнює контроль за захистом прав ІВ [24].

5. Зменшення інвестицій в науково-дослідну та інноваційну діяльність знижує кількість нових інновацій та розробок [24]. Існують і інші специфічні проблеми, пов'язані із набуттям та охороною прав ІВ до яких можна віднести обмеження міжнародного співробітництва, евакуацією кваліфікованих кадрів, заборону експорту товарів та технологій, які містять ІВ. Ці та інші специфічні проблеми потребують подальшої ідентифікації та дослідження.

3.5. Авторське право в цифрову епоху

Актуальність захисту від порушення ІВ постійно зростає у зв'язку з розвитком світового ринку цифрових технологій. Інтернет та цифрові технології досягли нових висот, відкривши шлях до незаконного використання творів, захищених авторським правом на єдиному цифровому ринку. За допомогою Інтернет та цифрових медіа можливе миттєве дублювання оригінальної роботи. А захист авторського права став фундаментальною проблемою прав ІВ [27].

Нова парадигма формування інформаційного суспільства у цифровому середовищі активізувала перетворення фізичних об'єктів у цифрові. Стрімкий технологічний розвиток продовжує змінювати спосіб створення, виробництва,

розповсюдження та використання творчих робіт та інших предметів. Завдяки розвитку сучасних інтернет-технологій виникають нові види суспільних відносин, суб'єктів, нові практики, бізнес-моделі та виявляються особливі фізичні властивості об'єктів виключних прав в Інтернеті [28].

Доступ до творів, захищених авторським правом, є обов'язковою умовою для творчості, наукової та технологічної інновації. Цей аспект є центральним у авторському праві та його соціальної функції: права надаються, зокрема, тому, що нова творчість сприяє прогресу та колективному добробуту.

Останні декілька років міжнародна спільнота активно обговорює потребу внесення змін до законодавства про авторське право, що стосується охорони авторських та суміжних прав у цифровому середовищі [29, 30]. Ця тенденція стосується зміни міжнародного правового регулювання, особливо в частині посилення заходів щодо обмеження он-лайн продажів піратських книг, аудіовізуальної продукції та електронних публікацій. Увага приділяється боротьбі з порушенням авторських прав на платформах соціальних мереж, а також у сфері он-лайн освіти, навчання та електронної комерції.

Як в Україні, так і в світі, проблема захисту авторських прав на контент, розміщений в цифровому середовищі, набуває більшої актуальності [31, 32]. Автори захищаються тому, що твори, створені ними, йдуть на користь та розвиток суспільства, а ІВ безпосередньо пов'язана з креативною економікою, новітніми технологіями та інноваціями.

Авторське право, як сфера ІВ, є сукупністю норм цивільного та інформаційного права, які регулюють відносини щодо визнання авторства та захисту творів науки, літератури та мистецтва. Сучасне авторське право запроваджено для стимулювання творчості, захисту моральних і матеріальних інтересів творців і сприяння розвитку наук і мистецтв.

Однак у останні десятиліття парадигма авторського права змістилася до обмеженого правового оточення. Ці обмеження стосуються надання переваги «високому рівню захисту» для власників прав у порівнянні з правовим оточенням, сприятливим для генерування інновацій.

Водночас авторське право зазнало процесу «конституціоналізації», який призвів до того, що основні права стали відігравати дедалі важливішу роль у тлумаченні та застосуванні норм авторського права. Конституціоналізація представляє собою процес, за допомогою якого права та свободи людини, які спочатку були зафіксовані в звичайних законах, переходять до конституції. Цей

процес здійснюється шляхом внесення змін до конституції або шляхом тлумачення конституції таким чином, щоб включити нові права та свободи. Конституціоналізація важлива, оскільки вона забезпечує більшу юридичну силу та захист для прав та свобод людини. Коли права та свободи людини зафіксовані в конституції, їх важче змінити або скасувати.

Значні прогалини в законодавстві про авторське право безперечно стають перешкодою для ефективного генерування інновацій та використання можливостей, що надаються цифровими технологіями для їх впровадження.

Наслідками зростання визнання безлічі цінностей, які конкурують між собою, призвели до потреби враховувати їх в процесі створення законів та тлумачення існуючих законів. Це безперечно активізує появу більш гнучкого і динамічного підходу до авторського права.

Цифрове середовище, як новий вид правовідносин, породив, крім нових можливостей, і низку новітніх конфліктів інтересів. Актуалізація оцифровування неминуче призвела до зміни парадигми, яка стає останнім часом серйозним викликом правовій базі авторського права, яка раніше базувалася на матеріальних активах. Водночас оцифровування об'єктів авторського права зробило їх більш доступними.

Описані процеси породили нагальну потребу в переосмисленні функцій авторського права, як інструменту для створення ринків для творів, які охороняються, і справедливого спрямування доходів на етап виробництва оригінального контенту. У цифровому середовищі функціонують певні соціальні відносини. А суб'єкти, які діють у цьому середовищі, набувають певний правовий статус індивідуальних учасників таких правовідносин.

Легкість порушення прав ІВ на об'єкти авторського права обумовлює необхідність їх охорони на міжнародному рівні. Це пов'язано з тим, що в цифрову епоху об'єкти авторського права можуть бути легко переміщені, переслані або незаконно поширені через кордони. Це може статися без відома або згоди автора, що може завдати йому значних збитків.

Національне законодавство у сфері прав ІВ часто виявляється недостатнім для належного захисту прав та інтересів автора. Це пов'язано з тим, що національні закони мають обмежену сферу дії або часто не враховують всі аспекти порушення прав ІВ в цифровому середовищі.

Мережі Інтернет не обмежуються держкордонами, а послуги надаються провайдерами, які знаходяться в різних країнах. Це ускладнює захист ІВ в

цифровому середовищі. У цьому разі важко встановити, яке законодавство застосовується до конкретного випадку порушення. Провайдери дотримуються законодавства тієї держави, на території якої знаходяться і за законодавством якої зареєстровані. Це означає, що автор, чиї права були порушені, вимушений звертатися до суду в іншій країні, а цей процес дорогий і складний.

Міжнародна охорона прав ІВ здійснюється за допомогою міжнародних договорів, до яких приєдналися більшість країн світу.

Україна, як держава-кандидат до вступу у Європейський Союз (далі – ЄС), зобов'язана гармонізувати принаймні частково своє наявне національне законодавство до сотень нормативно-правових актів ЄС (так званого «acquis ЄС») із багатьох галузей права [33]. Одним із зобов'язань, покладених на українського законотворця, є своєчасне та всебічне наближення національного законодавства до десятків нормативно-правових актів ЄС, перелічених у додатках до Угоди про асоціацію та в інших міжнародних договорах між Україною та ЄС і політичних документах [33].

Найбільш важливим міжнародним договором у сфері авторського права залишається Бернська конвенція про захист літературних і художніх творів, до якої приєдналася і Україна. Бернська конвенція встановлює загальні принципи охорони авторського права, які застосовуються в усіх країнах-учасницях.

Крім того, існує ряд інших міжнародних договорів, які регулюють окремі аспекти охорони прав ІВ, такі як Паризька конвенція про охорону промислової власності, Міжнародний пакт про авторські права та суміжні права та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС).

Розвиток ЄС призвів до виникнення відокремленої правової системи, на рівні якої теж врегульовано окремі аспекти захисту авторських прав.

Правова визначеність щодо функціонування ринку он-лайн контенту є однією з головних цілей комплексної Директиви 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку (Directive on Copyright in the Digital Single Market, далі – Директива CDSM) [34], що описана статтею 17(10). Директива CDSM спрямована на правову визначеність щодо формування правових норм і засобів, за допомогою яких ці правові норми застосовуватимуться.

17 травня 2019 року була опублікована офіційна версія Директиви 2019/790. Під час європейського законодавчого процесу вона викликала тривалу та суперечливу дискусію.

Директива CDSM представляє собою інструмент, який спрямований на сприяння ефективному потоку контенту в рамках єдиного цифрового ринку. Також Директива CDSM покликана сприяти справедливому розподілу вартості, створеної цифровим використанням об'єктів авторського права.

Зокрема, на певні нагальні виклики четвертої промислової революції в Директиві CDSM надано три важливі юридичні роз'ясненнями [27]:

1. Нові умови відповідальності для постачальників послуг обміну он-лайн контентом.
2. Винятки та обмеження інтелектуального аналізу тексту та даних.
3. Суміжне право видавців на використання медіа-публікацій в Інтернет.

Незважаючи на деякі позитивні аспекти, CDSM-директива містить ряд і проблемних положень.

В 2021 році CDSM-директива вступила в силу, чим ознаменувала собою завершення суперечливого законодавчого процесу на рівні ЄС та одночасно розпочала новий суперечливий процес на рівні національних впроваджень Директиви. Цей процес і далі, безсумнівно, буде суперечливим, адже одна із держав-членів вже подала позов про скасування Директиви CDSM відповідно до статті 263 Договору про функціонування ЄС (далі – ДФЄС).

Польща подала позов до Загального суду (General Court - GC), вимагаючи скасування статтю 17 Директиви 2019/790 про авторське право та суміжні права на єдиному цифровому ринку [34] на тій підставі, що ця стаття суперечить основним правам на свободу вираження поглядів та інформації, передбаченим Хартією Європейського Союзу про основні права.

Принцип верховенства застосовується щоразу в умовах суперечності між будь-яким юридично обов'язковим актом права ЄС та національним законодавством. Зокрема, це включає наступні положення: Договір про заснування Європейського Співтовариства (ДЄС), Договір про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС), Хартію фундаментальних прав, міжнародні договори, укладені ЄС із третіми країнами; регламенти та директиви [33, с. 98].

Стаття 263 ДФЄС (або опосередковано шляхом процедури попереднього рішення відповідно до статті 267 ДФЄС) передбачає, що всі нормативно-правові акти, що їх видають установи ЄС, або акти індивідуального характеру повинні повністю відповідати Хартії Європейського Союзу про основні права. У разі невідповідності, Суд ЄС має право скасувати акт вторинного права або на

підставі прямого позову про анулювання. Дія Хартії фундаментальних прав поширюється на всі установи, органи та агентства ЄС. Це означає, що вся їх діяльність повинна відповідати Хартії [33, с. 28-29].

Ця стаття 263 ДФЄС надає огляд та критичну оцінку новій Директиві CDSM. У ній стверджується, що те, що починалося як законодавчий інструмент для сприяння єдиному цифровому ринку, перетворилося на інструмент промислової політики, який був сформований більше ефективним лобіюванням, ніж доказами та експертизою. Результатом є недосконалий законодавчий акт. В цілому, Директива CDSM засвідчує більше нормативну перевагу приватного порядку над державним вибором в авторському праві ЄС, без належних гарантій для користувачів. Директива також є складним текстом з багатьма неоднозначностями, який, ймовірно, не сприятиме досягненню бажаної гармонізації та правової визначеності в цій галузі.

3.6. Баланс між захистом авторських прав і доступом до освітніх матеріалів в ЄС

Директива Європейського Союзу про авторське право і суміжні права на єдиному цифровому ринку (2019/790) (далі – Директива) є важливим документом, який гармонізує законодавство про авторське право в ЄС [34].

Вона має на меті сприяти цифровій економіці та захистити інтереси як власників авторських прав, так і користувачів. Важливим аспектом Директиви є виняток для використання матеріалів, захищених авторським правом, для освітніх цілей без дозволу власника авторських прав (далі – виняток) [31].

Цей виняток є важливим для забезпечення доступу до освітніх матеріалів для всіх, незалежно від їх фінансового становища і дозволяє освітнім установам використовувати захищені авторським правом матеріали для цілей навчання, що може сприяти підвищенню якості освіти та економічному розвитку [31].

На основі аналізу статті 5 Директиви, виняток має ряд обмежень.

По-перше, він не застосовується, якщо на ринку є ліцензія, яка дозволяє таке використання. Це означає, що якщо освітня установа може придбати ліцензію на використання захищених авторським правом матеріалів, вона не може використовувати виняток, передбачений статтею 5 Директиви [34].

По-друге, виняток не застосовується до використання захищених

авторським правом матеріалів для комерційних цілей. Це означає, що освітня установа не може використовувати виняток, передбачений статтею 5 Директиви, для створення власних комерційних продуктів, таких як електронні навчальні курси або навчальні відео.

Ці обмеження можуть призвести до того, що виняток, передбачений статтею 5 Директиви [34], не буде застосовуватися в повному обсязі. Наприклад, якщо на ринку є ліцензія на використання захищених авторським правом матеріалів, освітня установа може не мати можливості придбати цю ліцензію, оскільки вона може бути занадто дорогою. Крім того, освітня установа може не знати про наявність ліцензії або вважати, що використання винятку, передбаченого статтею 5 Директиви, буде простішим і дешевшим.

Оскільки європейський ринок ліцензій добре розвинений, ймовірно, буде небагато випадків застосування цього винятку.

Потенційним конфліктом, який можна виділити, є доступ і поширення знань за ознакою платоспроможності. Система може бути ефективною для тих, хто може дозволити собі платити, і одночасно ускладнює доступ і поширення знань для менш заможних. Цей конфлікт є дійсним і свідчить про те, що законодавство з авторського права має враховувати інтереси всіх користувачів, включаючи тих, хто має обмежені фінансові можливості.

Через поширеність розширених колективних ліцензій деякі винятки та обмеження, викладені в Директиві, особливо щодо освіти, ймовірно, матимуть невеликий ефект на практиці.

Отже, законодавець має розробити заздалегідь регуляторні рішення для досягнення балансу між захистом авторських прав та захистом виключень з авторського права. Це важливе завдання, і законодавці повинні працювати з усіма зацікавленими сторонами, щоб знайти рішення, яке буде справедливим для всіх. До потенційних шляхів законодавчих врегулювання окреслених протиріч можна віднести:

1. Розширення винятків та обмежень, викладених в Директиві, щоб вони застосовувалися в ширшому спектрі випадків. Наприклад, виняток можна було б поширити на використання захищених авторським правом матеріалів для комерційних цілей, якщо ці цілі пов'язані з освітньою діяльністю.

2. Впровадження системи справедливого використання, яка дозволить певне використання захищених авторським правом матеріалів без отримання дозволу власника авторських прав. Система справедливого використання могла б надати

освітнім установам більшу свободу у використанні захищених авторським правом матеріалів для освітніх цілей.

3. Розробка ліцензійної моделі, яка б була більш доступною для освітніх установ та інших користувачів з обмеженими фінансовими можливостями. Це допомогло б забезпечити доступ до освітніх матеріалів для всіх, незалежно від їхнього фінансового становища.

Ці рекомендації сприятимуть забезпечення більш справедливого балансу між захистом авторських прав та захистом виключень з авторського права.

Досягнення справедливого балансу між захистом авторських прав та інтересами користувачів є складним завданням. Однак, шляхом запровадження відповідних регуляторних рішень законодавці можуть сприяти розвитку цифрової економіки та забезпечити доступ до освітніх матеріалів для всіх.

Висновки

В дослідженні здійснено аналіз процесу набуття, охорони та захисту прав інтелектуальної власності під час воєнної агресії і після неї, а також розглянуто перспективи у цій галузі в умовах воєнного стану і повоєнної відбудови.

Виявлено переваги і недоліки існуючих механізмів і правових засад, регулюючих інтелектуальну власність в обумовлених умовах, і з'ясовано можливості для поліпшення.

Проаналізовано сучасний стан захисту прав інтелектуальної власності в контексті цифровізації та Індустрії 4.0 і визначено особливості та перспективи їх подальшого розвитку.

Досліджено загальні міжнародні перешкоди для правового захисту інтелектуальної власності та проведено критичний аналіз цих питань.

Проаналізовано сучасний стан захисту прав інтелектуальної власності в контексті боротьби з піратством, нелегальними копіями та контрафактними товарами в Україні та світі.

Рекомендується впровадження ефективних заходів для розкриття і припинення порушень прав інтелектуальної власності, зміцнення відповідальності та боротьби з піратством та нелегальними копіями. Для цього необхідна співпраця держави, наукових установ, бізнесу та громадськості, а також створення сприятливих умов для інноваційної діяльності та підтримки інтелектуальної власності.

Актуальність подальших досліджень полягає в порівнянні міжнародного рівня захисту інтелектуальної власності, ефективності державних інституцій та впливу цього захисту на всі аспекти економічного життя. Для досягнення цих цілей необхідно створити систему показників захисту інтелектуальної власності, проте складний характер самого поняття інтелектуальної власності ускладнює процес створення таких показників.

Досліджено нововведення, внесені в Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX від 1.12.2022 року, порівняно з попереднім аналогічним Законом № 3792-XII від 23 грудня 1993 року, який наразі втратив чинність. Висновок з проведеного аналізу полягає в тому, що нові положення Закону № 2811-IX забезпечують більш ефективний та комплексний захист авторських прав в Україні. Розширено перелік захищених творів, уточнено права та обов'язки авторів та їхніх роботодавців, встановлено процедури вирішення спорів та інші нововведення.

Проте, нові положення закону мають складний характер і потребують додаткових консультацій та навчань для стейкхолдерів, щоб уникнути непорозумінь та помилкового застосування.

Загалом, проведені дослідження розкрили важливі аспекти набуття, охорони та захисту прав інтелектуальної власності під час воєнної агресії, вплив цифровізації та Індустрії 4.0, міжнародні перешкоди, проблеми піратства і контрафакції, а також важливість нових положень закону «Про авторське право і суміжні права» № 2811-IX. Ці дослідження показали, що існують переваги та недоліки існуючих механізмів і правових засад, що регулюють інтелектуальну власність в умовах воєнної агресії і після неї.

Однак, для ефективного захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифрового суспільства Індустрії 4.0 необхідно враховувати загальносвітові проблеми, недосконалість державної системи захисту та специфічні проблеми, пов'язані з умовами цифрової економіки. Крім того, боротьба з піратством, нелегальними копіями та контрафактними товарами в Україні та у всьому світі вимагає впровадження ефективних заходів, зміцнення відповідальності та запровадження механізмів боротьби.

Успішне вирішення цих питань потребує спільних зусиль держави, наукових установ, бізнесу та громадськості. Створення сприятливих умов для інноваційної діяльності є важливими для підтримки інтелектуальної власності.